

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/236341,Michal-Szukala-Powstanie-Styczniowe-w-polityce-historycznej-e-poki-PRL-miedzy-pro.html>
27.02.2026, 16:50

Michał Szukała: Powstanie Styczniowe w polityce historycznej epoki PRL – między propagandą, a inspiracją dla niepokornych

W 1946 r. zmarli ostatni żołnierze Powstania Styczniowego – Antoni Süss i Feliks Bartczuk. W odrodzonej Polsce byli żywymi pomnikami, symbolami trwającej przez pokolenia walki o niepodległość. W rodzącej się u schyłku ich życia dyktaturze komunistycznej ich idee były wykorzystywane do legitymizacji nowego ustroju i jego ideologii.

[Powstanie Styczniowe](#)

22.01

Koperta Solidarności Walczącej z symbolami Powstania Styczniowego z 1987 r. (z zasobu AIPN)

Komuniści już w początkowym okresie tworzenia reżimu dążyli do zbudowania nowej pamięci historycznej. Mimo niechęci do idei polskiej niepodległości uznali, że tradycje Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy oraz Komunistycznej Partii Polski, wrogo nastawionych do polskiej niepodległości, nie dadzą im wystarczającej legitymizacji ideowej. Do czasu umocnienia reżimu byli zmuszeni zaakceptować część dawnych tradycji i dostosować je do własnych celów i ideologii.

Dominującą w okresie PRL narrację o Powstaniu Styczniowym można dostrzec już w styczniu 1945 r. na łamach „Życia Warszawy”. Zryw roku 1863 r. interpretowano w ramach marksistowskiego paradygmatu walki klasowej. Według autora artykułu rocznicowego z 22 stycznia 1945 r. umiarkowany obóz Białych, którego przedstawiciele wywodzili się głównie z bogatej szlachty, która „nie chciała pozbyć się dochodów, pochodzących z haniebnego wyzysku

chłopa", w imię swoich interesów skazywał zryw na klęskę.

Ważnym elementem tej interpretacji genezy klęski Powstania był także argument o słabości „polskiego ruchu demokratycznego”, utożsamionego z radykalnymi hasłami stronnictwa Czerwonych. W propagandzie komunistycznej, już od lipca 1944 r., „obożem demokratycznym” nazywano Polską Partią Robotniczą oraz inne, w mniejszym lub w większym stopniu kryptokomunistyczne, ugrupowania współpracujące przy budowie reżimu. Wszystkie pozostałe siły polityczne nazywano „faszystowskimi” lub „reakcyjnymi”.

„Dziś w wielu wypadkach znajdujemy stan rzeczy podobny owym czasom. Na emigracji sanacyjna reakcja szczuje przeciw patriotom. Jak wówczas polska reakcja poświęciła dla swojej prywaty interes narodu, tak też dzisiaj londyńska sanacja kieruje swoją politykę po linii interesów odwiecznego niemieckiego wroga, wbrew zdrowemu rozsądkowi nakazującemu nam bezwzględne utrzymanie ścisłego sojuszu z państwami antyfaszystowskiego frontu (...). Jak wówczas dla ochrony interesów obszarników reakcja sprzeciwiła się uwłaszczeniu włościanstwa, tak też i teraz dla tych samych powodów sanacyjna reakcja zwalcza reformę rolną i sprzeciwia się dziełu sprawiedliwości wobec polskiego chłopu”

- czytamy na łamach „ŻW”.

Pudrowanie rosyjskiego imperializmu

Szczególnie charakterystyczne dla przekazu nowego reżimu było dążenie do zastąpienia powszechnego obrazu Armii Czerwonej, uznawanej za brutalnego okupanta, propagandą współpracy ze Związkiem Sowieckim, który miał zabezpieczyć nie tylko przyszłe granice Polski, ale także samo istnienie nowego porządku politycznego i społecznego.

„(...) wówczas demokracja polska była słaba, dzisiaj jest ona potężna. Dzisiaj ma ona za sobą cały polski naród, dzierży w swoim ręku rząd, rozporządza potężnym Wojskiem Polskim. Jak wówczas tak i teraz znajduje polska demokracja poparcie w demokracji rosyjskiej, lecz demokracja rosyjska dziś dzierży niepodzielnie ster rządów Związku Radzieckiego czyni nas dzisiaj potężniejszymi, niż kiedykolwiek. (...) Dziś demokracji polskiej nic już nie przeszkodzi w zrealizowaniu zasady z roku 1863 uczynienia wszystkich wolnymi i równymi obywatelami kraju”

- podkreślano na łamach „Życia Warszawy”.

W Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej zachował się także przygotowany już w styczniu 1945 r. przez Zarząd Polityczno-Wychowawczy Milicji Obywatelskiej scenariusz pogadanki o Powstaniu Styczniowym. Także tam zryw był przedstawiany w kategoriach konfliktu klas i zdrady elit Królestwa Polskiego.

„A więc szczerze do niepodległości dążyły tylko grupy demokratyczne. Reakcja dbała tylko o własne interesy, a »patriotyzm« jej był maską, pod którą ukrywała się zdrada”

- czytamy.

Wspomniane wyżej, w duchu propagandy „braterskiego sojuszu ze Związkiem Radzieckim”, wspieranie aspiracji Polaków przez nazywanych „demokratami” rewolucjonistów rosyjskich nie było wcale tak oczywiste. Na fali odwilży politycznej po klęsce Rosji, środowiska dążące do liberalizacji reżimu carskiego z nadzieją patrzyły na podobne przemiany w Królestwie Polskim, upatrując w nich szansy na uruchomienie podobnych procesów w całym imperium. Nastroje

zmieniły się po krwawo rozpędzonych demonstracjach w Warszawie w lutym 1861 r.

„Problem Polski, to niebezpieczna chmura na horyzoncie Rosji”

- pisał liberalnie nastawiony Konstantin Kawielin. Jego szczególny niepokój wzbudzała wizja odrodzenia dawnej Rzeczypospolitej, obejmującej „ziemie Wszechrusi”, a więc Białorusi, Ukrainy i Litwy. W artykule adresowanym do „szalonych Polaków” na łamach słowianofilskiego „Dnia” z lutego 1861 r. czytamy:

„Czyż jesteście tak głusi i ślepi, czyż sądzicie, że na rozległej ziemi rosyjskiej, od Kamczatki do Karpat, na Wielkiej, Małej, Białej i Czerwonej Rusi, znajdzie się bodaj jeden Rosjanin, który by nie zapłonął oburzeniem wobec waszych fałszywych i zuchwałych roszczeń, który by nie oddał życia w walce z wami o zachowanie naszych prastarych ziem rosyjskich, naszego po trzykroć świętego Kijowa!”.

Dodawał, że Polacy powinni pogodzić się, że odrodzenie ich państwa jest niemożliwe. Jego stanowisko popierał, wzmacniając przypomnieniem o „polskiej anarchii”, między innymi słowianofil Konstantin Aksakow. Dopuszczał istnienie Polski wyłącznie jako kraju „słowiańskiego”, a więc wiernego Rosji i prawosławnego.

[Czytaj artykuł Michała Szukały *Powstanie Styczniowe w polityce historycznej epoki PRL - między propagandą, a inspiracją dla niepokornych na portalu przystanekhistoria.pl*](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Powstanie styczniowe

Artykuł